

Studenter fra Ribe i Leipzig og Wittenberg i det 16. århundrede

Af *Bue Kaae*.

Gennemblader man de danske og udenlandske universitetsmatrikler, der foreligger trykt, og de lister over immatrikulerede danske studenter, der er tilgængelige i tidsskrifter og andetsteds, finder man her allerede fra gammel tid talrige studerende, der er udgået fra Ribe Kathedralskole. De er i almindelighed lette at finde; for de har meget ofte ordene *Ripensis Danus* knyttet til deres navn.

Vi træffer på sådanne navne i immatrikulationslisterne fra de tyske universiteter som f. eks. Giessen,¹⁾ Heidelberg,²⁾ Helmstedt,³⁾ Königsberg,⁴⁾ Leipzig,⁵⁾ Marburg,⁶⁾ Rostock,⁷⁾ Tübingen⁸⁾ og Wittenberg,⁹⁾ vi finder studenter fra Ribe i Franeker¹⁰⁾ i Frisland i Nederlandene og så langt borte som i Padua.¹¹⁾

Et af de første navne, som vi finder optegnet i Oxford, er Peder Madsen Pors (ca. 1574–1646), senere rektor i Ringkøbing og sognepræst i Vilslev, Gørding h.¹²⁾

Til mange af disse navne, som findes i universitetsmatriklerne, kan der knyttes interessante personalhistoriske oplysninger, der mere eller mindre berører den almindelige kulturhistorie. Men det bliver dog i almindelighed blot ved navnene; vi kunne nok lide at vide, under hvilke forhold f. eks. studenterne fra Ribe levede fjernt i det fremmede.

Det er imidlertid sjældent, at vi kommer dem nærmere ind på livet.

Med så megen større interesse må vi derfor læse de oplysninger, som ripenseren Peder Jensen Hegelund (1542-1613) kommer med fra studietiden i Leipzig og Wittenberg i årene 1565-69. De skrøbelige almanakker, som rummer disse oplysninger, og som man kun med forsigtighed tør blade i, findes på Det Kongelige Bibliotek, som i 1732 erhvervede dem for en sum af to mark.¹³⁾

De er ikke ret store; de måler ca. 10 × 7 cm, men de rummer et væld af værdifulde oplysninger, der kaster lys over så at sige alle sider af samfundslivet fra lidt over midten af det 16. århundrede til lidt ind i begyndelsen af det 17. – eller nærmere bestemt fra 1565-1613.

Den første historiker, der vides at have benyttet denne vigtige kilde, er Ludvig Holberg i Danmarks Riges Historie II (1733).¹⁴⁾ Han omtaler Peder Hegelunds »Calendarium«, hvoraf han, som han skriver, har indført et og andet i sin historie. Og han tilføjer om dette »Calendarium«: Den samme, endskønt det er kort og mavert, så er det dog tilforladeligt, efterdi alt, hvad han i samme Calendario har antegnet, er skeed i hans egen tid.

Som det fremgår af denne lidt forbeholdne udtalelse, har Holberg kun i begrænset omfang kunnet benytte Peder Hegelunds almanakker til sit formål, men siden er de i stort omfang blevet benyttet af forskere som C. F. Wegener, H. F. Rørdam, J. F. Kinch, Sophus Birket-Smith, Hans Lund og Bjørn Kornerup – for at nævne de betydeligste.

Den 23. april 1564 blev den 22-årige Peder Jensen Hegelund immatrikuleret ved universitetet i Leipzig,¹⁵⁾ et af Tysklands ældste, nr. 4 i rækken efter Heidelberg.¹⁶⁾

Fra dets grundlæggelse 1409 og til 1564, da Peder Hegelund blev immatrikuleret dér, kan man tælle i hvert fald otte studenter fra Ribe – muligvis flere – af de ca.

150 danske, hvis navn man kan finde indført i immatrikulationsprotokollen her.

Det kan noteres, at den første ripenser, Mads Pedersen, så tidligt som i 1415 blev indskrevet ved dette ærværdige lærdomssæde.¹⁷⁾

De studerende ved universitetet her var delt i fire nationer: meissenere, frankere, polakker og sachsere. Til sidstnævnte nation regnede man alle nordboer.¹⁸⁾

Af de 346 studerende, som i foråret 1564 blev immatrikuleret ved universitetet, tilhørte de 77 den sachsiske nation,¹⁹⁾ og af dem var fem danske, foruden Peder Hegelund broderen Jørgen Jensen Hegelund,²⁰⁾ der, som det synes, var tjener hos den danske adelsmand, admiral Peder Skrams søn Knud Skram,²¹⁾ der sammen med sin præceptor Johs. Andersen Buskedal,²²⁾ blev immatrikuleret ved samme lejlighed. Det samme var tilfældet med Niels Klausen Vilslev (ca. 1542–94)²³⁾, søn af Peder Hegelunds grandonkel mag. Klaus Nielsen Gørding, sognepræst i Vilslev, Gørding h. (1542–71) og dennes hustru Maren;²⁴⁾ selv blev han senere magister og sin faders efterfølger som sognepræst i Vilslev (1571–94).

Ved det 16. århundredes begyndelse befandt Leipzig universitet sig i en bølgedal, og det i 1502 oprettede universitet i Wittenberg blev en så alvorlig konkurrent, at dets studentertal hurtigt kom til at overgå Leipzig-universitetets, selv da hertug Moritz 1543 havde gennemført en nyordning af universitetet på den augsburgske konfessions grundlag, og det var først i århundredets sidste decennier, at tallene blev jævnbyrdige.²⁵⁾

Ved nyordningen blev universitetet i Leipzig Tysklands rigeste; det fik en donation på 2000 guldgylden årlig, fem landsbyer og til byens fortrydelse det gamle dominikanerkloster St. Pauli, hvor der bl. a. blev indrettet et konvikt, dvs. et billigt spisehus, til studenterne,

et bibliotek, bolig for 100 studenter og 7 fængselsceller for opsætsige studerende. Der blev oprettet ikke mindre end 100 stipendier.²⁶⁾

Men trods dette søgte mange studenter stadig til Wittenberg, vel ikke mindst fordi prislaget i den store, driftige handelsby var højere end i den lille by Wittenberg.

Udvingingen af Schneeberger sølvminen havde kort efter 1500 bragt højkonjunktur til den i forvejen rige by; de mange rige borgerhuse med de høje spidsgavle var et synligt vidnesbyrd om byens velstand, og det samme var fra 1556 det rigt udsmykkede gotiske rådhus; dertil kom de skønne kirker.²⁷⁾

Man forstår, at Leipzig havde ord for at være en dyr by at leve i.²⁸⁾

Henrik Mogensen Gyldenstjerne, søn af statholderen på Københavns slot, skrev således i november 1554 hjem til sine forældre:

Jeg er nu her i Leipzig, og har Melchior (Schelhammer) og hans broder flyet mig en god vært, der som mange herremænd går til kost, desligeste også en mester (dvs. en magister), som læser fire lektier for mig om dagen, og har Melchiors broder købt mig bøger og seng og alt, hvad jeg skal holde på, desligeste har Melchior regnet, at jeg ikke kan have mindre det første år end 160 thaler . . . fordi så der vil meget med det første år, før jeg har pyntet mit tingest til, som en studenter plejer og bør at have.²⁹⁾

Det er en ret betydelig sum, der her er tale om, især når man tager i betragtning, at en student omkring 1545 i Wittenberg – omend med lidt vanskelighed – kunne klare sig med 32 daler om året, hvad der omtrentlig svarede til, hvad en student måtte bekoste på sin uddannelse i København.³⁰⁾ Til sammenligning kan tjene, at ca. 1560 var en malkeko i Danmark takseret til 5 dl. og en læst byg til 36 dl.³¹⁾

Men det har nok været således, at Henrik Mogensen Gyldenstjerne i den rige by har ønsket at leve standsmæssigt, at spille herre og gå fint klædt.

Der indløb mange klager over de overdrevne dragter, som studenterne gik med i Leipzig, og netop i 1550-erne blev der klaget over, at man næppe kunne kende forskel på en magister og en barbersvend, hvad klædedragten angik, og undertiden greb universitetet – uden større virkning – ind med forordninger mod de ødsle klædedragter og gav nærmere anvisninger på, hvorledes studenterne burde gå klædt, og man forordnede da, at almindelige studenter kun måtte anvende almindeligt landtøj, adelige studenter måtte gå i silke, men ikke i fløjlsklæder.

Det kan ikke forbavse, at der var mange retssager mod studenter, der ikke kunne eller ville betale deres skrædderregninger, og netop da Peder Hegelund opholdt sig i Leipzig, så universitetet sig sammen med byrådet nødsaget til at komme med nærmere angivne regler for gældsstiftelse.³²⁾

I de interessante breve, som den unge Leipzigerstudent, patriciersønnen Behaim fra Nürnberg, 1572–1574 har sendt sin moder og sine søskende, og som på mange måder kaster lys over de studerendes økonomiske forhold, får vi at vide, at skrædderne i Leipzig ikke ville reparere tøj, hvis man ikke samtidig købte nyt, og at skrædderen, der fæstnede hans strømper til bukserne, der var for lange, ikke undså sig for at tage 12 pf. derfor.³³⁾

Fra 1572 har vi et meget malerisk billede af en Leipzigerstudent, en stud. jur., som viser sig for os i al sin pragt. Han har på hovedet en sort fløjlsbaret med rød fjer, desuden er han klædt i rød vams med snævre ærmer, der er prydet med puffer, yderligere et par kolossale pludderbukser. Han ser meget martialske og kæk

ud med kårde, overskæg og bakkenbart.³⁴⁾ Men på disse højder skal man ikke vente at finde Peder Hegelund og de andre ripensere i Leipzig.

Man kan næsten høre Peder Hegelunds beskedne suk, når han i almanakken for 1565 indfører, at han måtte give 15 groschen for lys og 32 for brænde.

Disse prisangivelser er kun et spagfærdigt supplement til Leipziger-studenten Behaims mere omfattende opgivelser af priserne i Leipzig i 1572, hvoraf det fremgår, at han ugentlig, da taksterne var blevet forhøjet, måtte betale 18 gr. for middagsmad, alene for drikkevarer til maden ugentlig 4 gr. 8 pf. Den famulus, der skulle rede hans seng, varme op og gå ærinder, kostede årlig en thl., værtinden skulle til nytår og på sin navnedag have et lignende beløb. Endvidere oplyser han, at en vinterfrakke kostede 3 thl., en hue 32 gr., et par sko 60 pf., strå til sengen 32 pf. Til sin magister måtte han erlægge 10 thl. til brænde, lys, »disciplina« og stuepenge. Og til al overflod kan nævnes, at en halv seidel godnatøl efter Behaims opgivelse kostede 2 pf.³⁵⁾

Men det var ikke alene de højere priser i den rige handelsby, der fik de studerende til at søge til Wittenberg. De følte sig utrygge som følge af stridigheder mellem universitetet og byen, og man syntes i den forbindelse ikke, at bystyret ydede studenterne tilstrækkelig retsbeskyttelse, især over for de noget aggressive håndværkere, der så med alt andet end venlige øjne på Minervasønnerne.

Bystyret og borgerskabet i Leipzig var stærkt imod, at de studerende var underlagt universitetets jurisdiktion, og det var i den henseende en torn i øjet, at universitetet selv i tilfælde af mord kunne forlange den anklagede udleveret, hvis vedkommende var student, og afgøre sagen ved den akademiske ret, et forhold, der

Leipzig 1572 sådan som kölnerkunstneren Franz Hoogenberg så byen. Dette det ældste billede af Leipzig findes i kölnerkanniken Georg Brauns pragtfulde topografiske værk: Civitates orbis terrarum – jordkredsens byer – der første gang udkom i Köln 1572. Den latinske forklaring over billedet oplyser, at Leipzig er en by i Meissen, berømt for sit universitet – litterarum studiiis – og sin handel – mercatura. Yderst til venstre på billedet ses slottet Pleissenburg, bygget 1549–69, derefter følger Thomas-kirken, så Kornhuset, Pauliner-klosteret, Nikolaj-kirken og længst til højre universitetet.

naturligvis ikke opfordrede myndighederne i Leipzig til ligefrem at beskytte studenterne.³⁶⁾

Et såre vigtigt spørgsmål for de unge, der trods alt ønskede at studere ved universitetet i Leipzig, var boligen; der var i høj grad et boligproblem for dem, noget, som bl. a. nyordningen af universitetet havde været medvirkende til at fremkalde.

Tidligere, altså før nyordningen 1543, boede studenterne på kollegier under tilsyn af en magister. Men da mange magistre ved reformationens indførelse ved universitetet giftede sig og flyttede ud i byen, så mange studenter sig nødsaget til at flytte med, da det var foreskrevet, at ingen student kunne studere uden en præceptor, en vejleder ved studierne; det stigende studentertal, der bl. a. var en følge af de forbedrede universitetsforhold, gjorde ikke sagen bedre, og de fem kollegier, der stod til de studerendes rådighed, blev hurtigt overfyldte, hvorfor man måtte affinde sig med, at mange studenter måtte leje sig ind hos private, noget, der nok ikke har været særlig befordrende for studiet.³⁷⁾

Vi ved desværre ikke, hvor Peder Hegelund boede i Leipzig; almanakkerne begynder, således som de foreligger, 1. januar 1565; men det er i høj grad muligt, at der også har eksisteret en nu tabt almanak for 1564; de fremadskridende romertal, som findes anført i almanakken for 1565 ved hver uges begyndelse, angiver utvivlsomt det antal uger, som Peder Hegelund har opholdt sig i Leipzig. Den 7. januar står der således XXXIX, og ud for den 8. april står der LII; tallene indtil XXXIX har da muligvis stået i en nu forsvundet almanak, og heri kunne vi måske have fået nærmere oplysninger om, hvor Peder Hegelund og vel også andre studerende fra Ribe har boet. Visse oplysninger i almanakken fra 1565 kunne imidlertid tyde på, at han har været så heldig at komme til at bo på collegium.

I almanakken omtaler han to collegier, collegium novum, det ny collegium eller det røde collegium, som det også kaldtes, og collegium Paulini, Paulinerkollegiet, som han omtaler atter og atter. Det var tilknyttet det teologiske fakultet, som collegium novum var tilknyttet det filosofiske.³⁸⁾

Som støtte for den antagelse, at Peder Hegelund under studierne i Leipzig boede på collegium, tjener, at han under den 8. april 1565 noterer, at (kollegie)statutterne blev oplæst af dr. Franz Kram v. Sagan, og at han flere gange omtaler tvangsauktioner, noget, der er nøje sammenhængende med kollegiestatutternes bestemmelse om, at hvis en student ikke betalte for sit ophold til rette tid – forårs- eller efterårsmarkedet – blev hans ejendele beslaglagt som pant.³⁹⁾ Og under hensyntagen til denne formodentlig rimelige antagelse af, at Peder Hegelund har været kollegiestudent i Leipzig, kan det vist være begrundet lidt nærmere at omtale, under hvilke vilkår man boede på et collegium her.

Man skulle i så henseende være omgængelig, ædruelig og i det hele taget være et ordentligt menneske, der naturligvis skulle rette sig efter sin magister.

Det var ikke tilladt at herberge fremmede, og især var det forbundet med streng straf at huse mordere (!), ligesom det naturligvis var forbudt de studerende at lukke misliebige kvinder inden for kollegiets mure.⁴⁰⁾

Det må efter alt at dømme ikke have faldet Peder Hegelund og andre ripensere svært at overholde disse bestemmelser, og det uanset om de har været kollegianere eller ikke.

Det har i hvert fald for Peder Hegelunds vedkommende ikke været vanskeligt at overholde bestemmelsen om, at studenterne kun måtte tale latin.⁴¹⁾ Almanakkernes sproglige formulering er et tydeligt vidnes-

byrd om, at dette problem ikke kan have voldt ham synderlige kvaler.

Fra Ribe var Peder Hegelund og hans ripensiske fæller fortrolige med statutternes formaning om forsigtighed med omgang med ild, ligesom de ikke kunne være overraskede over de udførlige bestemmelser om, hvordan man skulle bære sig ad med kunstigt lys og opvarmning.⁴²⁾

I statutbøgerne for det nye kollegium og for Paulinerkollegiet står anført, at studenterne ikke nødvendigvis burde betragte kollegiebygningerne som svinestier. »En ren bolig fører til velbefindende og ærer og pryder sin indehaver«, føjer en af statutbøgerne til for egen regning. Leipzig var nemlig som andre tyske byer, og vi kan tilføje som datidens byer i al almindelighed, intet mønster på renlighed. Gaderne flød med alskens urenlighed, ethvert hjørne var en nødtørftsanstalt, og man generede sig ikke for at kaste alle former for affald på gaderne.⁴³⁾

Det har øjensynligt været universitetsmyndighederne magtpåliggende at retlede de studerende i en meget enkel form for hygiejne, men, som det synes, uden større resultat.

Men urenligheden i Leipzig har nok ikke i synderlig grad generet studenterne fra Ribe – de var ikke for godt vant hjemmefra.

Peder Hegelund bruger i sin almanak flere gange formen »vi« på en måde, der må formodes at forudsætte en daglig omgang med mennesker, der har stået ham nær, og som vel har været hans husfæller. Det er tilfældet, når han f. eks. skriver: 2.2 købte vi to skok træ, kostede i alt 32 groschen – en oplysning, der i øvrigt kommer på tysk – eller når han i midten af marts noterer: Drikkelag hos os, eller når han under den 26.8. skriver: Vi antog en dreng. Og vi får gennem almanakkerne en for-

modning om, hvem denne daglige omgang omfattede. Det drejede sig i så henseende først og fremmest om Johannes Andersen Buskedal, Knud Skram og da især om Niels Klausen Vilslev, Peder Hegelunds jævnaldrende; de to har utvivlsomt haft en fælles fortid på Ribe Kathedralskole.

Vi kommer således nært ind på dagliglivet, når vi f. eks. får at vide, at Niels Klausen Vilslev fik brev fra forældrene og 200 daler – og når vi i almanakken læser, at Peder Hegelund sender en vindunk og nogle bøger til denne sin ven og slægtning, da denne gjorde en afstikker til Wittenberg. Nært forbundet var Peder Hegelund også med vennen, den jævnaldrende Anders Sørensen Vedel (1542–1616); de var ganske vist ikke husfæller, men havde jævnlig forbindelse med hinanden.

I sommeren 1561 var de begge fulgt med deres lærer, salmedigteren magister Hans Thomesen⁴⁴) (1532–73) fra Ribe til København, og den 16.10. samme år finder vi i universitetsmatriklen i Leipzig den 19-årige Anders Sørensen Vedel immatrikuleret sammen med den 15-årige Tyge Brahe,⁴⁵) for hvem han af Jørgen Brahe til Tostrup, Tyge Brahes fosterfader og farbroder, var udset til præceptor. De to studerende blev den 28.3.1562 optaget i huset hos en professor i matematik, hos hvem vides ikke.⁴⁶)

Anders Sørensen Vedel og hans elev befandt sig således i Leipzig, da Peder Hegelund kom til byen, men hvor meget Tyge Brahe og Peder Hegelund havde med hinanden at gøre, da de studerede i Leipzig, må stå hen; vi ved ikke ret meget derom.

I foråret 1565 skriver Peder Hegelund i sin almanak, at Anders Sørensen Vedel og Tyge Brahe begav sig til København, og at han gennem dem skrev til sin ven og vejleder, den store teolog, kryptokalvinisten dr. Niels Hemmingsen (1513–1600), til humanisten, professor,

dr. Rasmus Glad (1526–82) og til salmedigteren Hans Thomesen.

Anders Sørensen Vedel følte sig i Leipzig især knyttet til den berømte Joachim Camerarius⁴⁷⁾ (1500–74), en statelig skikkelse med et ædelt ansigt, en af de betydeligste, hvis ikke den betydeligste af de tyske filologer i det 16. århundrede – totius Germaniæ lumen – hele Tysklands lys – der i særlig grad kastede glans over universitetet, hvis største navn han var.

Han havde i 1541 overtaget professoratet i klassiske sprog og havde været meget virksom ved nyordningen af universitetet, hvis undervisning han i øvrigt i høj grad prægede. Anders Sørensen Vedel omtaler ham senere som »min meget kære præceptor«, og det var under den store filologs vejledning, at Anders Sørensen Vedel blev ledet ind i den klassiske litteraturs verden, og da især den græske, på hvilket område Vedel ved sin ankomst til Leipzig vist nærmest må betegnes som novice. Med iver deltog den unge dansker i universitetslivet og vandt sig hurtigt anerkendelse og anseelse.

Også Peder Hegelund var efter optegnelserne at dømme meget optaget af studierne og universitetslivet i Leipzig, og en af de første notitser i almanakkerne lyder betegnende nok: De, der skulle underkastes prøve, og som skulle erhverve magistergraden, blev ved en enestående ceremoni indført i det ny kollegium. Lidt senere lyder det: 13 unge har opnået værdighed og titel som magistre i filosofi, da hr. Victorin Strigel⁴⁸⁾ var dekan og promotor, dr. Kram⁴⁹⁾ rektor, magister Anton Glinning⁵⁰⁾ prokansler. Man kan af disse notitser nok fornemme Peder Hegelunds betagelse over den festlige afslutning af universitetseksaminerne og ikke mindst den højtidelige renunciation i den gamle Paulinerkirke af magistrene ved det filosofiske fakultet, den store tilbagevendende begivenhed ved universitetet.⁵¹⁾

Og med dyb ærbødighed omtaler han professor Alexander Alesius,⁵²⁾ da denne døde den 18.3.1565, 65 år gammel: Den ærværdige olding, den fremragende teolog, dr. Alexander Alesius har lukket sine øjne for sidste gang i denne verden, han, som har levet og undervist ved universitetet i Leipzig i 22 år, og han har fuldendt sit livs løb med det 65. år.

Joachim Camerarius har også været lærer for Peder Hegelund i studieårene i Leipzig, men denne synes dog ikke at have sluttet sig til den store humanist i samme grad som vennen Anders Sørensen Vedel; men betegnende er det dog, at der øverst på første side i almanakkerne står følgende notits: Jeg begyndte på Joachim Camerarius' katekismus.

Men sandt at sige fortæller Peder Hegelunds optegnelser fra Leipzig ikke meget direkte om den store universitetslærers indflydelse på studenterne fra Ribe.

Dog, når Peder Hegelund under den 7.1. skriver: Magister Georg Hala Francus,⁵³⁾ en olding af stor fromhed og dannelse, har ombyttet livet med døden, han, som efter at den himmelske lære er blevet rensset, har udbredt og forplantet den samme ikke blot til et sted, og han har blandt sin ånds og sin dannelses øvrige værker efterladt sig et sådant arbejde på grundlag af det homeriske digt som Nizolius⁵⁴⁾ af Marcus Tullius Ciceros skrifter, udført med omsigt og flid – mon da denne vist nok for en latiner så smukt formede hyldest ikke skyldes Joachim Camerarius' indflydelse – den er i hvert fald i hans ånd. Direkte nævner han den store universitetslærer i den lille skolebog om den klassiske ortografi, som han lod gå i trykken 1579. I fortalen til denne fordringsløse lille bog, der var tilegnet den kgl. livlæge Peder Sørensen, gengiver Peder Hegelund nogle synspunkter om dette emne, som Joachim Camerarius havde fremsat.^{54a)}

Det var kun naturligt, at Peder Hegelund i sin almanak ud for hans dødsdag den 16.4.1574 beskrev ham som en ærværdig og højst fortrinlig mand.

For den, der ville tage magistergraden ved universitetet i Leipzig, fordelte timerne sig sådan på universitetet:⁵⁵⁾

Kl. 6 om morgenen havde man fysik, dvs. naturkundskab. Under den 13.8. meddeler Peder Hegelund, at magister Leon Lycius⁵⁶⁾ begyndte på Philip Melanchtons Fysik, en lærebog i naturkundskab på grundlag af Aristoteles. Kl. 8 var der dialektik efter Melanchtons lærebog. Kl. 9 matematik – vi har i Uppsala bevaret det eksemplar af Euklid, som Peder Hegelund erhvervede, da han studerede i Leipzig.⁵⁷⁾ Kl. 12 forelæstes der i poetik. Kl. 13 blev retorikken gennemgået på grundlag af Quintillians og Ciceros skrifter. Kl. 14 arbejdede man med matematikkens begyndelsesgrunde. Kl. 15 var der fortolkning af klassiske forfattere og kl. 16 fortolkning af Aristoteles og latinsk og græsk grammatik efter Melanchtons lærebøger.

Det forudsattes, at man for at blive magister skulle have bestået baccalareksamen, der krævede 1½ års studium. Hvis man i forvejen havde studeret ved et andet universitet, kunne man efter forholdene få afkortning i studietiden. Det lader sig ikke gøre efter almanakkerne at fastslå, hvor og hvornår Peder Hegelund har bestået sin baccalareksamen.

Den, der ville studere til magistergraden, måtte i de to år, han var baccalar, have overværet et bestemt antal forelæsninger, ligeledes måtte han selv have holdt et vist antal forelæsninger og deltaget i et vist antal disputationer og øvelser. Man skulle have fulgt forelæsningerne i filosofi og i begge de klassiske sprog og retorik, men desuden i det første og andet semester forelæsninger over Aristoteles' fysik og etik og i matematik; i det

tredje og fjerde semester skulle den studerende først og fremmest arbejde med matematiske discipliner.⁵⁸⁾ Det blev pålagt de studerende at overvære de teologiske disputationer, og al anden undervisning blev da suspenderet.

De studerende havde pligt til at gå i kirke, og deres magister havde pligt til at påse, at det virkelig skete.⁵⁹⁾

Ud for enkelte søndage har Peder Hegelund tegnet et bæger, hvilket kun kan betyde, at han den pågældende dag har været til alters. Altergang var også en pligt for de studerende.

Ud fra dagbogsoptegnelserne får vi et ret omfattende, omend langt fra udtømmende indtryk af studenten Peder Hegelund. Det lyder meget energisk og inciterende, når han den 23.8. skriver, at han som en sulten ravn er begyndt at høre om Aristoteles' fysik, og vi får i det hele taget det indtryk, at vi står over for en studerende, der ønsker at suge så megen viden til sig som overhovedet muligt.

Pligtopfyldende og sikkert med megen interesse overværede han flere disputationer; vi ser, at han arbejder med Eksamen Philippi, en kortfattet lærebog i dogmatik, forfattet af Philip Melanchton, den af reformatorerne, der hele livet igennem fik en så betydningsfuld plads i Peder Hegelunds hjerte, at han for ham kom til at betyde mere end selve Martin Luther.

Vi bemærker, at den flittige student begyndte at arbejde med Bibelen på græsk – hans kendskab til dette sprog har til at begynde med her i Leipzig sikkert ikke været synderlig bedre end det, venen Anders Sørensen Vedel lagde for dagen, da han begyndte ved universitetet her.

Vi iagttager, at han overværede forelæsninger over Davids salmer hos dr. Peder Helborn,⁶⁰⁾ med hvem han i øvrigt havde en kortvarig uoverensstemmelse.

Den mest indflydelsesrige universitetslærer inden for det teologiske fakultet var i øvrigt dr. Johann Peffinger (1493–1573), der 1544–73 var knyttet til universitetet; fra 1540 var han superintendent i Leipzig; han var tilhænger af Melanchton.⁶¹⁾ Når man ved, hvor stærkt Peder Hegelund følte sig knyttet til »Tysklands lærer« – præceptor Germaniæ – som Melanchton hædrende blev benævnt af sine samtidige, kan man måske med rette undre sig lidt over, at han i sine almanakker overhovedet ikke omtaler den store Leipziger-teolog.

Yderligere kan nævnes, at han gik til en gennemgang af Ciceros tale for Milos hos Melanchtons ven og tilhænger dr. Victorin Strigel,⁶²⁾ den universitetslærer, der sammen med professor i hebraisk, magister Nicolaj Schrening⁶³⁾ kom til at stå Peder Hegelund nærmest i de tre semestre, han studerede i Leipzig; den sidste forstrakte ham et par gange med penge.

Peder Hegelunds økonomi har øjensynlig under studiet i Leipzig ikke været allerbedst og ikke nær så god som vennen Anders Sørensen Vedels – faderen, borgmester Jens Kristensen Hegelunds midler har i hans sidste leveår været ret begrænsede⁶⁴⁾ – og Peder Hegelunds vilkår i Leipzig bliver egentlig ret tydeligt belyst af den notits, der er indført i almanakken for 1566 under den 4.8., og som lyder: Jeg indløste mit gældsbevis hos Jacob Berger, curator i Leipzig, i min broders navn – lidt senere, den 7. samme måned, skriver han, at han fra Wittenberg tog til Leipzig, hvor han, som han skriver, »forrettede mit ærinde hos dr. Peter Helborn og curatoren« på egne og slægtingen Kristen Mortensen Hegelunds vegne. Dette ærinde har nok været af økonomisk karakter. Også andre notitser kunne fremdrages, der peger i retning af en lidt anstrengt økonomi.

Men trods flid og økonomiske bekymringer fik Peder Hegelund dog tid til kammeratligt samvær med sine

studiefæller, ikke mindst med de landsmænd og bysbørn, der samtidig med ham opholdt sig i byen.

Vi hører således om, at han har været til sammen-skudsgilde med forskellige kammerater fastelavnssøndag, og at han og hans fæller kort tid derefter foranstaltede yderligere et drikkelag, hvortil øjensynlig Anders Sørensen Vedel har været indbudt, hvorfor han da også har gjort gengæld ved at invitere til et lignende gilde dagen efter.

Også Leipzigermessens i maj kunne nok tiltrække sig hans og de andre ripenseres opmærksomhed; han noterer omhyggeligt, at han og hans fæller da så et hulepindsvin, en skildpadde og tre dansende bjørne. Jo, der var på messen nok at se på for opladte og nysgerrige øjne, og tankerne kunne om efteråret lidt vemodigt gå tilbage til markedsdagene i Ribe.

Trofast mod det hjemlige noterer han ud for den 8.9.: Holler man Riber marck. Leipzig var nok Leipzig, men Ribe havde også sine fordele.

I øvrigt fortæller han, at han i marts måned på rådhuset, byens stolthed, har set studenter opføre Publicus Terentius' Adolphoe, der et par dage efter blev gentaget i Paulinerkollegiets gård, hvor i øvrigt Titus Maccius Plautus' Pseudolus et par dage før var blevet opført. I maj måned skriver han, at Terents' Phormio i Paulinerkollegiets gård blev opført af de allerkæreste skuespillere.

Det kan tilføjes, at det siden det 16. århundredes begyndelse var almindeligt, at magistre og studenter i Leipzig, først på rådhuset, men senere også i kollegiebygningerne, opførte skuespil af de nævnte klassiske forfattere,⁶⁵⁾ og det er muligt, at det var sådanne forestillinger som de i almanakken anførte i forbindelse med de humanistiske universitetsstudier, der hos Peder Hegelund lagde det solide grundlag til den store kær-

lighed til Terents, som han bevarede hele livet igennem, og som hans senere elev Villads Nielsen Brøns har bevidnet ved at fortælle, at Peder Hegelund som lærer ved Ribe Kathedralskole mindst fire gange om ugen plejede at læse Terents med sine elever. – O, min Terents – udbryder den taknemmelige elev – jeg og mine kammerater var glødende begejstret for dig fra vi var drenge, og endnu elsker jeg dig af hele mit hjerte.⁶⁶⁾

Mon det ikke først og fremmest er frugterne af den store Camerarius' virke, som så længe efter og så kraftigt spores i Ribe, så fjernt fra det store lærdomssæde?

Og vi må da lige med henblik på Peder Hegelunds kommende virksomhed som forfatter af skolekomedier nævne, at den 9.5. opførtes på rådhuset i Leipzig Augsburg-rektoren Sixtus Bircks komedie Susanna, og at den samme to dage senere blev opført i Paulinerkollegiets gård – som Peder Hegelund skriver – »på den mest strålende måde af unge adelige« – sandsynligvis de samme skuespillere, der havde fremført stykket på rådhuset.

Den flittige student kunne i lighed med sine studiefæller nok afse tid til en afstikker i ny og næ til det nærliggende Wittenberg for at besøge landsmænd og bysbørn dér. Man var ivrig efter at høre nyt hjemmefra; med bekymring erfarede man om den voldsomme pest, der rasede i Ribe, og gennem breve erfarede man om pestens ofre i byen, og ivrig var man også efter at høre nyt om Syvårskrigens udvikling. Rygterne herom, løse og falske, blandedes med pålidelige og delvis pålidelige oplysninger om krigens forløb.

Men farerne og ulykkerne var ikke blot fjerne, de var i høj grad nærværende.

Pesten hærgede rundt omkring i Tyskland, og Peder Hegelund meddeler under den 24.7., at byrådet i Leipzig havde besluttet, at man i byen ikke måtte give husly

til mennesker, der kom fra byer, hvor pesten rasede, som Frankfurt, Mülhausen og Hamburg.

Men heller ikke Leipzig gik ram forbi; i slutningen af september noterer Peder Hegelund, at adskillige mennesker i byen var blevet pestens ofre.

Men selv om døden så at sige lurede om hjørnet, måtte studierne passes, og vi kan trygt forlade os på, at studenterne fra Ribe ikke har gjort Morten Brørups ord til skamme, når han om Ribe skriver: *ingeniis viges et moribus*⁶⁷⁾ – du er munter og livlig ved ånd og gode sæder.

Og dette må især bemærkes på baggrund af det almindelige syn på Leipziger-studenternes moralske vandel, der øjensynlig lod en hel del tilbage at ønske; der var mange alimentations-sager, hvori studenter var indblandet; bordelværtinder og prostituerede klagede over, at studenterne ikke betalte deres øl og ikke tilbagebetalte de lån, som de havde stiftet.

I 1567 skal fire studenter have bortført en apoteker fra Wittenberg og under trusler om at slå ham ihjel have søgt at presse penge af ham.⁶⁸⁾ Peder Hegelund fortæller, at en af dem blev henrettet.

Men mon det alligevel ikke er at håbe, at studenterne fra Ribe trods de gode sæder nu og da har fundet ned til Auerbachs Keller i Grimmische Strasse, dette fristed for ånden, hvortil sagnet om Faust er knyttet: hans deltagelse i studenternes drikkegilde og hans ridt på tønden, disse fortællinger, der virkede så inspirerende på Leipzigerstudenten Johann Wolfgang Goethe.

Efter et ophold i Leipzig på tre semestre forlod Peder Hegelund den 20.10.1565 Leipzig med kurs mod Danmark, vel i samråd med Niels Hemmingsen, hvem han havde lovet at være præceptor for den 15-årige søn Hans Hemmingsen⁶⁹⁾ (1550–ca. 1602), der nu skulle studere i udlandet.

I Wittenberg, hvortil han ankom dagen efter, har han vel haft et kort samvær med de bysbørn, som allerede da befandt sig i byen.

Den 23. drog han gennem Magdeburg og slog ind på den gamle hærvej, der over Gardelegen og Salzwedel førte til Lüneburg; dagen efter kom han til Wolmirstedt i nærheden af Magdeburg, den 26. var han i Gardelegen, den 29. i Suhlendorf mellem Salzwedel og Uelzen.⁷⁰⁾ Her – i Suhlendorf – tog han ind hos kusken og brevbæreren fra Wittenberg – formodentlig har han rejst med en af de talrige fragtkuske, der med deres vogne gennemkrydsede Tyskland.⁷¹⁾ Fra Uelzen fulgte vejen på det nærmeste Ilmenau indtil Lüneburg, hvortil Peder Hegelund ankom den 30., samme dag drog han videre over Lüneburger Heide gennem Bardowiek og Winsen a. d. Lütthe⁷²⁾ og ankom samme aften til Hamburg, som han forlod den 1.11.

Den 4.11. mødte han i Rendsburg sin ven Anders Sørensen Vedel, der nu var befriet for den besværlige opgave at være hovmester for Tyge Brahe og nu fri og frank stævnedes sydpå mod Wittenberg, hvor han blev immatrikuleret 12.12.1565.⁷³⁾

Den 7.11. mødte han magister Peder Sørensen (1540 el. 42–1602), søn af rådmand i Ribe Søren Jensen; han var på vej ud i Europa for at erhverve større indsigt i filosofi og medicin; han stævnedes da mod Italien, hvor vi i 1566 finder ham immatrikuleret i Padua.⁷⁴⁾

Peder Hegelund hastede videre nordpå ad den jyske hærvej, bøjede i Toldsted af og fulgte vejen til Ribe over Hjordkær og Toftlund⁷⁵⁾ og kom den 9.11. til Spandet; her lånte han en hest af præsten, Asser Pedersen,⁷⁶⁾ og kom således standsmæssigt til Ribe samme dag efter 19 dages rejse; så lang tid tog det at rejse fra Leipzig til Ribe dengang.

Den 21.11. forlod han atter sin hjemby for sammen

med sin gode ven, den studerede Ribe-borger Peder Mortensen Hegelund, at tage til København for dér nærmere at træffe aftale med Niels Hemmingsen om sønnens forestående studierejse.

Da Peder Hegelund 1561 som student kom til København, blev han venligt optaget i Niels Hemmingsens hus, og han følte sig stærkt knyttet til familien, ikke mindst til Niels Hemmingsen selv, hvis religiøse synspunkter han hurtigt kom til at dele.

Det var derfor kun naturligt, at han påtog sig at være præceptor for sønnen under deres fælles studier i det fremmede.⁷⁷⁾

Den 21.12. var Peder Hegelund atter tilbage i Ribe og kunne således fejre jul i sin fødeby, forhåbentlig i bevidstheden om at have gjort god fyldest i årets løb.

Som præceptor for Niels Hemmingsens unge søn drog han atter udenlands, og denne gang finder vi ham i Wittenberg, eller som byen også kaldtes i de lærdes mund: cathedra beati Lutheri – den hellige Luthers lærestol.⁷⁸⁾ Den 1.5.1566 blev han sammen med sin ledsager immatrikuleret ved universitetet her,⁷⁹⁾ og hermed var Peder Hegelunds direkte tilknytning til universitetet i Leipzig forbi, men af andre ripensere, der efter ham søgte til Leipzig i det 16. århundrede, kan i flæng nævnes digteren Hans Lauridsen Amerinus⁸⁰⁾ (ca. 1550–1605, han var dr. med. og medikus i Ribe), magister Poul Thomsen, søn af sognepræst i Hygum Thomas Knudsen; han døde ganske ung i 1575 som kapellan ved Vor Frue kirke i København;⁸¹⁾ endvidere Steffen Laugesen, der 28 år gammel samme år døde som rektor i Ringkøbing,⁸²⁾ og Hans Poulsen Resen (1561–1638), Peder Hegelunds mest fremragende elev i Ribe, senere Sjællands myndige biskop.⁸³⁾

Desværre er de syv første måneder af almanakken for 1566 forsvundet, og der er således et hul i vor viden

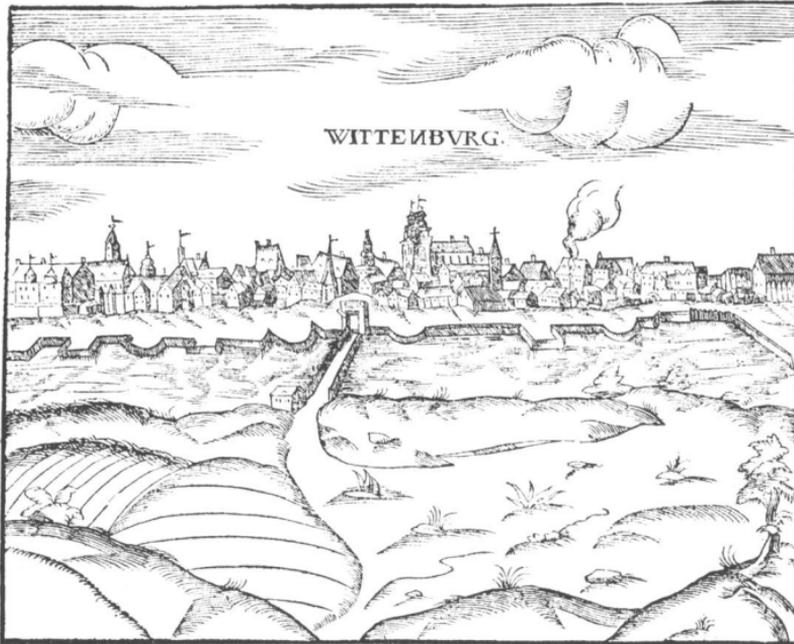
om Peder Hegelunds, og vi kan dermed tilføje andre ripensiske studerendes færden for dette tidsrums vedkommende.

Det er muligt og vel sandsynligt, at Peder Hegelund engang i disse måneder har bestået baccalareksamen, der var en forudsætning for, at han kunne nå sit mål i Wittenberg: den filosofiske magistergrad. Dog må det tilføjes, at det er yderst sjældent, at danske studerende før og vel også efter 1560 tog baccalargrad i Wittenberg; fra Ribe vides før dette år kun Jens Pedersen Viborg, senere ærkedegn i samme by (ca. 1500–1580), at være blevet promoveret til baccalar i Wittenberg; dette skete 4.7.1536, og januar 1537 blev han af Philip Melanchton promoveret til magister.⁸⁴⁾

Foruden Anders Sørensen Vedel, der den 15.3.1566 havde erhvervet magistergraden ved Wittenberg-universitetet,⁸⁵⁾ befandt sig i byen hans og Peder Hegelunds formodede skolekammerater fra drengsårene i Ribe, borgmester Oluf Pedersens søn Peder Olufsen, der 10.3.1569 blev promoveret til magister i Wittenberg, Torben Olufsen, der vel må formodes at være hans broder, samt Niels Jacobsen Kraft, alle ripensere, der i foråret 1565 var ankommet til byen og her var blevet immatrikuleret ved universitetet.⁸⁶⁾

Også Laurids Gødesen (1531–1597), der i 1561 havde efterfulgt magister Hans Thomesen som rektor i Ribe, var i sommeren 1565 kommet til Wittenberg, hvor han 5.3.1566 samtidig med Anders Sørensen Vedel erhvervede magistergraden.⁸⁷⁾

Ribe-rektoren, magister Gøde Lauridsen, fortæller om sin fader, magister Laurids Gødesen, at han havde den triumf ved den lejlighed at være nr. 1 blandt de »38 fine, lærde mænd«, som da blev promoveret til magistre, og han oplyser, »at magister Anders Vedel, hans kones broder, havde den tredje locum a suprémoo.«⁸⁸⁾

Wittenberg i Seb. Münsters *Cosmographia*, 1550. Til venstre på billedet ses slottet med slotskirken, i midten bykirken, og til højre ligger det tidligere augustinerkloster.

Jo, Morten Brørup havde så sandelig ret, når han skrev: Ribe Haver altid haft Berømmelse for, at der ere komne mange Hyrtige Hoveder og Smukke Lærde Mænd.⁸⁹⁾

For mange danske dengang måtte Wittenberg stå i et ganske særligt lys – det var her, at Luther og Melancton havde virket og øvet deres store manddomsgerning, her gjorde deres indflydelse sig endnu stærkt gældende – byen var én gang for alle indskrevet i Danmarks åndelige og politiske historie.

Wittenberg var ikke nogen stor by, den havde i det 16. århundrede gennemgående 3500 indbyggere⁹⁰⁾ – til sammenligning kan tjene, at Ribe – efter Kinchs beregning – i samme tidsrum havde 4500–5000;⁹¹⁾ men så

havde Wittenberg til gengæld et antal studerende, der i Melanchtons tid beløb sig til ca. 2000 årligt, og af disse var ca. 15 pct. udlændinge, alene studenterne fra Ungarn talte indtil ca. 1600 i alt omkring 1000; i tidsrummet 1502–ca. 1550 var der i Wittenberg immatrikuleret mellem 20 og 30.000 studerende, og i tidsrummet ca. 1550–1590 var der ikke færre end 23.000, det største studentertal, som noget tysk universitet i det århundrede kunne opvise.⁹²⁾ H. F. Rørdam har for tidsrummet 1502–1560 optalt ca. 300 danske, som er søgt til Wittenberg,⁹³⁾ fra 1560–1600 kan man tælle godt 400, deraf ca. 30 fra Ribe.

Af de godt 20 ripensere, der mellem 1502 og 1566, altså før Peder Hegelund, lod sig immatrikulere ved det berømte universitet, kan i flæng nævnes: Peder Esbensen Plade⁹⁴⁾ (1503–1560), den formodede skomagerson fra Ribe, der af Melanchton på grund af sin store viden og begavelse fik hædersnavnet Palladius – efter Pallas Athene – og som blev dr. theol. ved det store lærdoms-sæde og kort efter i 1537 Sjællands biskop, endvidere Jens Knudsen Holm (død 1568), kannik og første faste lektor i Ribe,⁹⁵⁾ hans ven, digteren og lægen dr. med. Hans Frandsen⁹⁶⁾ (1532–1584), af hvem han var blevet hyldet for sine evner til at udtrykke sig på vers og i prosa og i den anledning blev sammenlignet med både Ovid og Cicero, dertil salmedigteren, den lærde og begavede Mads Karlsen⁹⁷⁾ og Ribe-bispen, magister Hans Laugesen⁹⁸⁾ (1530–1594) samt salmedigteren Hans Thomesen, som vi allerede flere gange har stiftet bekendtskab med.

Det store antal studerende, der strømmede til Wittenberg, måtte naturligvis skabe visse problemer for den i hvert fald til at begynde med ret kedsommelige, for ikke at sige trøstesløse lille by;⁹⁹⁾ mange kom jo vidt omkring fra og med forskellige forudsætninger og for-

skellig indstilling, og det er vist ikke forkert at sige, at Wittenberg i betragtning af byens lidenhed og det store studentertal til stadighed var som en by, der var besat af en hær af unge mennesker.

Ikke alle kom til Wittenberg i bevidstheden om de store navne, der var knyttet til det fornemme lærdoms-sæde med de store traditioner, og ikke alle viste universitetet og dets lærere den ærbødighed, som mange lærde rundt omkring i Europa gav udtryk for, når talen faldt på Wittenberg. Der var ikke få studenter, der i ungdommeligt letsind skejede ud på forskellig vis og lod studierne fare; de vakte forargelse ved ikke at overholde bestemmelserne om regelmæssig kirkegang, og de forstyrrede borgernes nattero ved natlige spektakler. Der var studerende, der oven i købet tillod sig at storme ind i borgerhusene, de tumlede omkring i haverne og ødelagde blomsterne, de forulempede borgerne på det groveste og veg ikke tilbage for tyveri. De havde med løse kvinder at gøre, de tillod sig på uanstændig vis at danse ved højtiderne, og som studenterne i Leipzig, som de med andre ord lignede, var de udfordrende klædt. Da Peder Hegelund studerede ved universitetet – nærmere bestemt i oktober 1568 – formanede professorerne byens skræddermestre til at modvirke den overhåndtagende luksus i klæder, som studenterne lagde for dagen, skrædderne skulle forpligte sig til at reparere og omsy gammelt tøj og betjene de fattige studenter lige så godt som de rige.

Luther følte sig med sit nervøse temperament i høj grad frastødt af de urolige studenter og var i virkeligheden ulykkelig over deres fremfærd; kort før sin død 1546 var han så foruroliget herover, at han henvendte sig til kurfyrsten for at få gennemført en ny universitetsreform, der kunne gøre ende på de opløste tilstande.

Selv en så elsket universitetslærer som Melanchton

kunne ikke vide sig sikker for trusler fra studenternes side, og det er forståeligt, at han flere gange måtte tale hårdt til de unge, hvad mange af hans taler bærer vidnesbyrd om. I 1537 sagde han således:

Når jeg ser, hvorledes i denne tid al tugt ligger under, og frækheden hersker, så griber en dyb smerte mig. Jeg ser allerede i ånden svære straffe komme over de forstokkede. – Aldrig har ungdommen været så opsætsig mod lovene, den vil kun leve efter sin egen vilje, ikke føje sig efter nogen fremmed. For Guds ord og lovene er de døde. Hvor få stræber efter grundig og fuldstændig viden. Nogle lærer hist og her et og andet, som senere skal bringe dem vinding, andre lærer overhovedet ingenting.

En anden gang udtrykte den store humanist sig således over for de unge:

Tro dog ikke, at universiteterne er bestemt til at samle ørkesløse ynglinge, for at de kan forlyste sig og lege; nej, vogtere af den himmelske lære og andre gode videnskaber skal I være, universiteterne skal ved klogskab og dyd være et lys for andre mennesker.¹⁰⁰⁾

Og det er ikke just smigrende udtryk, som universitetets rektor Johan Poso i 1568 i en tale anvendte om studenterne, når han udtalte sig således:

Had, misundelse, stank, dyrisk vildskab i sæder, en lysternes hæslighed, omstrejfen om natten, råben og skrigen, optøjer, vold, murkamp, røveri, tyveri, plyndring vokser i den grad, at hæderlige mennesker, som kommer hertil, plejer at spørge, om dette universitet nærer studenter, eller om kykloper og kentaurer eller endog skytere virkelig er mere umenneskelige end dem.¹⁰⁰⁾

Det kunne have været morsomt, om Peder Hegelund i sine almanakker havde kommenteret denne tale, der øjensynlig i nogen grad skyder over målet.

Det tidligere augustinerkloster i Wittenberg i en noget hårdhændet restaurering, foretaget 1873. Her havde Luther sin embedsbolig. (Ældre foto).

Der var adskillige urolige hoveder, som disse så indtrængende ord var rettet imod, og det kunne da gå dem, som det efter Frands Mogensen Gyldenstjernes udsagn marts 1559 gik studiefællen Jep Jørgensen Skovgård, om hvem han skriver følgende:

Men her er endnu Hans Skovgårds broder, en smuk karl, han har intet godt rygte ude og har været i kollegiefængsel for hans skalkhed, og var (det) nær, at han havde måtte forsvoret byen og aldrig komme her siden mere.¹⁰¹⁾

Men det gik ham trods alt bedre, end det gik Laurids Pedersen Hvering fra Århus, om hvem Peder Hegelund under den 28.8.1567 skriver, at han som bortvist – sub specie relegationis – måtte forlade byen.

Det gik hurtigt – han var blot tre måneder tidligere – den 8.5. – blevet immatrikuleret ved universitetet.¹⁰²⁾

Den store tilstrømning af studenter og professorer

havde naturligvis ikke kunnet undlade at gribe dybt ind i Wittenbergs daglige liv, meget blev ændret og ikke mindst byens udseende, de gamle bindingsværkshuse var for en stor del blevet erstattet af teglstensbygninger, sædvanligvis toetages med værksteder i stueetagen.

I den vestlige del af byen lå det prægtige slot med slotskirken, der var bygget af Frederik den Vise; det var ham, der i 1502 havde gjort sin residensby og fæstningsby Wittenberg til universitetsby, og året efter havde han overladt slotskirken til universitetet som stiftskirke. Her fandt alle det berømte lærdomssædes store festligheder sted, det var her, at Luther og Melanchton fik deres sidste hvilested. Det var på slotskirkens dør, at Luther efter Melanchtons udsagn den 31.10.1517 havde opslået sine berømte teser, en oplysning, som det 20. århundredes tvivlere i høj grad har sat et spørgsmålstegn ved.

Universitetet, Augusteum, som det kaldtes, lå i den østlige del af byen, det var en del af det augustinerkloster, hvor Luther i nogle år havde været munk, og her i en tårnbygning, der senere er blevet nedrevet, havde han sit arbejdsrum. Luthers hus var også en del af det gamle kloster; og her i den østlige del af byen – i Collegienstrasse – lå Melanchtons fornemme professorbolig; det var her, han virkede, og det var her, han døde, den store humanist, der fik hædersnavnet præceptor Germaniæ.

Midt imellem universitetet og slottet lå bykirken, Marienkirche, hvor Luther havde holdt sin første evangeliske gudstjeneste.

Studerterne fra Ribe kunne i øvrigt i kirkens portaler se de tomme konsoller fra den billedstorm, som i sin tid – i 1522 – Andreas Karlstadt og Thomas Münzer havde foranstaltet, og inde i kirken kunne de beundre Lucas

*Philip Melanchtons hus i Collegienstrasse i Wittenberg.
(Ældre foto).*

Cranach d. ældres store fløjalter med billeder bl. a af Martin Luther, Philip Melanchton og Johannes Bugenhagen, Wittenberg-professoren, der var hovedmanden for den danske kirkeforfatning af 1537.

Selv om man af hensyn til de mange studerende, der strømmede til Wittenberg, havde gjort borgerhusene rummeligere, havde nedrevet og ombygget byen, var dog mange studenter henvist til at søge logi i de omliggende landsbyer, noget, der umuligt har kunnet fremme studierne og virke til gunst for den moralske vandel, som man fra så mange sider lagde så stærk vægt på.¹⁰³⁾

Vel ikke mindst på grund af Niels Hemmingsens anseelse og indflydelse i Wittenberg fik Peder Hegelund og hans elev fast ophold hos professor Sebastian Dietrich v. Windsheim (død 1574), der boede i et, som det synes, stateligt hus i byen.¹⁰⁴⁾

Peder Hegelund oplyser flere gange i almanakkerne, at han havde regnskabsopgørelser med sin vært på Hans Hemmingsens og egne vegne. I november 1567 meddelte professoren ham, at der for fremtiden skulle betales 14 groschen i kost om ugen, en meddelelse, som Peder Hegelund øjensynlig er blevet noget bestyrtet over, da han nemlig omtaler denne forhøjelse ikke mindre end tre gange på samme side, og når man tager i betragtning, at prisen på mad på kollegiet, som det synes, var betydeligt lavere, kan man måske nok forstå hans reaktion.

Vi har grund til at regne med, at kosten pr. uge på kollegiet i 1552 beløb sig til 4 groschen, hvad der blev til 8 daler og 10 groschen om året, hvorfor man da også i Danmark i disse år mente det tilstrækkeligt at give danske stipendiat-studenter, der søgte til Wittenberg, et stipendium på 20–30 dl. årligt.

Et ophold hos en professor omfattende kost, logi og undervisning – disciplina – kostede gennemgående 30 gylden om året, men så måtte man selv holde sig med tøj og bøger.¹⁰⁵⁾

Peder Hegelund og hans elev måtte altså affinde sig med det nævnte beløb, og så må vi håbe, at de to

Augusteum i Wittenberg, bagved ses den bygning, hvor Luther havde sin embedsbolig. (Ældre foto).

logerende har været mere tilfredse med Wittenberg-kosten end den tidligere omtalte Frands Mogensen Gyldenstjerne, der i forsommeren 1560 så mindeligt bad sin moder om at sende ham nogle skinker »fordi, kære moder, vi har her så mange kallehoveder og kalle-tarme, at en måtte skøt dø derover, var det ikke, at jeg havde nogle gode venner iblandt disse sachsere, de giver mig undervejen knapwurst og ferskt smør«. ¹⁰⁶⁾

Men om kosten var lidt ensformig, kunne man trøste sig med Wittenberg-øllet – der Guckuck – der var vidt og bredt berømt. På et givet tidspunkt havde ikke mindre end 172 huse ud af 365 lov til at brygge det. ¹⁰⁷⁾

Der opstod et meget nært forhold mellem matematik-professoren Sebastian Dietrich v. Windsheim og Peder Hegelund, der senere i livet med taknemmelighed mindedes de år, han tilbragte i hans hus. Professor Windsheim underviste sin flittige elev i Euklid, i astronomi, bl. a. i de prutensiske tavler, der 1551 var udarbejdet af

Wittenberg-professoren Erasmus Reinhold (1511–53), og efter hvilke man på et givet tidspunkt kunne beregne en planets position,¹⁰⁸) og i Ptholemæus' *Tetrabiblos* – en samling astrologiske sentenser, udgivet bl. a. af Philip Melanchton.

I maj kvitterede Peder Hegelund for den formodentlig udmærkede undervisning, der var blevet ham til del, ved for egen regning at udbetale sin lærer en engeloth.

Universitetet i Wittenberg var som det i Leipzig i høj grad præget af Melanchtons virke for reformering af universitetsundervisningen. Det var netop som følge af hans indsats blevet mønsteruniversitet for alle lutherske universiteter, og derfor kan det ikke undre, at der ved begge universiteter stilledes de samme krav til baccalareksamen og til magistergraden; som i Leipzig var kirkegang og altergang obligatorisk, og som dér var en bekendelse til den augsburgske konfession en forudsætning for, at man i det hele taget kunne tage eksamen.¹⁰⁹) Ud for søndagene har Peder Hegelund her i Wittenberg som i Leipzig i flere tilfælde tegnet det karakteristiske bæger, der tydeligt angiver, at han også på disse områder har været en eksemplarisk student.

Det store navn ved universitetet var så afgjort Caspar Peucer¹¹⁰) (1525–1602), og han var vel i det hele taget efter Philip Melanchton, hvis svigersøn han i øvrigt var, den, der ved universitetet havde den mest omfattende viden, så ubestridt den lærdeste af professorerne; han var matematiker, læge og historiker og tilhænger af Philip Melanchtons milde lære; han var Joachim Cameraarius' ven.

Det fremgår ikke af almanakkerne, at Peder Hegelund har haft meget med ham at gøre, dog nævner han ham flere gange og fortæller f. eks. under den 5.9.1566, at Peucers datter Magdalene var død af pest, endnu

ikke 12 år gammel, og denne notits kunne dog tyde på en vis føling med Peucer, selv ind i privatlivet.

Vi følger naturligvis i de mange notitser stadigvæk Peder Hegelund ved forelæsningerne og i studereværelset; vi får i den henseende som i Leipzig mange, omend fragmentariske oplysninger om, hvad han studerede.

Vi ser, at han fulgte de forelæsninger, der af professor Johannes Ferinarius ¹¹¹⁾ (1534–1602) blev holdt over Ciceros *De officiis*, og de forelæsninger, som Caspar Cruciger d. y. ¹¹²⁾ (1525–1597), Melanchtons svigersøn, holdt over Romerbrevet, dette brev, der var af så stor betydning for reformatorerne, desuden de forelæsninger, som professor Christoph Pezel ¹¹³⁾ (1539–1604) holdt over etikken på grundlag af Melanchtons lærebog; en hel uge igennem overværede han lægen Abraham Werners dissektion, og den flittige student følte sig fristet til i det mindste at snuse lidt til romerretten.

Men hvor optaget han end kunne være af alt dette, forsømte han naturligvis ikke de klassiske studier og blev, hvad de angik, vejledet af professor Vitus Oertel v. Windsheim d. æ. ¹¹⁴⁾ (1501–1578), Sebastian Dietrich v. Windsheims svigerfader. Han gennemgik Sofokles' *Aiax* og Kong *Ødipus* samt Homers *Odysseen*.

Den lærde filolog var tillige dr. med. og søgte at helbrede på den øjensygdom, der forfulgte Peder Hegelund hele livet igennem, og på sin lærers råd lod Peder Hegelund sig årelade.

Peder Hegelund lyttede grebet til de prædikener, som teologiprofessoren Georg Maior ¹¹⁵⁾ (1502–1574) holdt ved forskellige lejligheder, ligesom han var levende optaget af de teologiske stridigheder, der var fremme i tiden, og han drøftede f. eks. sin ven og vejleder Niels Hemmingsens teologiske synspunkter med professor Paul Crell ¹¹⁶⁾ (1531–1579).

Sommeren i Wittenberg 1566 var varm og fugtig og

samtidig ufrisk; det oplyses, at roser og træer, tilmed æbletræer, atter satte blomst henimod efteråret. Der var pest i Wittenberg; den var kommet med en del soldater, der var garnisonerede i de nærliggende byer. Mange studenter udeblev som følge af pesten fra forelæsningerne,¹¹⁷⁾ og Tyge Brahe, der siden foråret havde opholdt sig i byen, forlod den af samme grund.¹¹⁸⁾

Peder Hegelund fortæller, at en pige i Sebastian Dietrich v. Windsheims hus, altså i det hus, hvor han og Hans Hemmingsen logerede, var smittet af pest. »Det smerteligste, jeg har set«, tilføjer han fuld af ynke.

Det var vel også af pest, at hans ven, den unge Knud Pedersen Skram, døde den 30.6.1566.

Men trods faren ved at forblive i byen blev flere professorer dog ved med at passe deres universitetsarbejde og undervise de studenter, der mødte frem ved forelæsningerne,¹¹⁹⁾ blandt dem altså den ihærdige Peder Hegelund.

Havde sommeren i Wittenberg været fugtig, var til gengæld efteråret så tørt, at selv dybe brønde mange steder blev udtørrede; sygdommen tog af, således at begravelserne dag for dag blev færre.¹²⁰⁾

Det følgende efterår gik der til almindelig bestyrtelse i Wittenberg rygter om, at universitetet som følge af ny begyndende smitsom syge skulle overflyttes til Meissen eller Torgau, men dette var dog kun falsk alarm. Peder Hegelund kan i øvrigt ved den lejlighed meddele, at der i Wittenberg daglig blev begravet 12 ofre for pesten.

Af ripensere, der i disse år opholdt sig i Wittenberg, kan nævnes hans gode ven magister Anders Sørensen Vedel, der efter erhvervelsen af magistergraden endnu 1½ år opholdt sig i Wittenberg, optaget af selvstændige studier.

Han udgav ifølge almanakkerne 4.7.1567 i Wittenberg sin elskede Ribe-lærer Jens Pedersen Grundets

Lignelser,¹²¹) en samling religiøse lignelser, som denne havde efterladt sig, og som nu blev udgivet af den taknemmelige elev, der i nogle år havde været optaget i hans hus. I et smukt forord i den lille bog hylder han sin lærer, der i 1565 var bukket under for pesten. Peder Hegelund hylder i et epicedium – en sørgesang – i samme skrift Grundet som skolemand og præst.

Efter denne skyldighed mod sin afdøde ven og støtte forlod magister Anders Sørensen Vedel 4.8.1567 Wittenberg for at drage til Danmark, hvor han 1568 blev hofpræst på Københavns slot. Ved sin afrejse fra byen blev han af Peder Hegelund hyldet i en elegi på ikke mindre end 40 vers på latin, afvekslende heksametre og pentametre; også andre fandt anledning til i ophøjede versemål på latin, græsk og hebræisk at sige farvel til den bortdragende.¹²²)

Af andre ripensere i Wittenberg kan nævnes den tidligere omtalte Poul Thomsen, der den 25.8.1567¹²³) var blevet immatrikuleret ved universitetet her, hvor han den 10.3.1569 blev promoveret til magister som nr. 26 af 45, med andre ord knap så »hyrting et hoved« som andre, der var udgået fra Kathedralskolen i Ribe.

Også den tidligere omtalte Peder Olufsen møder vi i Wittenberg; han var den 29.4.1565 blevet immatrikuleret her,¹²⁴) og herfra sendte han den 20.9.1567 nogle bøger til magister Jacob Madsen Vejle¹²⁵) (1538–1606), sognepræst ved domkirken i Ribe 1567–87, derefter biskop i Odense. Vi får i øvrigt at vide, at Peder Olufsen i lighed med andre studerende benyttede sig af lejligheden til at foretage små afstikkere, og vi bliver således underrettet om, at han i efteråret rejste til bjergbyerne og de varme bade; han aflagde ved den lejlighed besøg i Erfurt og Jena, inden han sammen med magister Niels Klausen Vilslev 29.8.1568 vendte tilbage til Ribe

for året efter at blive udnævnt til sognepræst i Bredsten sogn, Tørrild herred.¹²⁶⁾

Niels Klausen Vilslev var i øvrigt 21.4.1568 blevet immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg og må altså i den mellemliggende tid have opnået magistergraden, og i så tilfælde må han være promoveret den 24.8.1568, samme dag som Peder Hegelund; blot er det mærkeligt, at Peder Hegelund ikke omtaler ham ved den lejlighed. Overalt i de følgende almanakker omtales han som magister.

Yderligere nævner Peder Hegelund Johannes Stage, om hvem vi ved, at han den 22.5.1567¹²⁷⁾ blev immatrikuleret ved universitetet.

Det kunne være nærliggende at antage, at han har været søn af borgmester Søren Jacobsen Stage, men Kinch omtaler ham ikke blandt borgmesterens fem børn.

Peder Hegelund meddeler, at Johannes Stage havde en kontrovers med den tidligere omtalte Poul Thomsen, men at denne endte med et forlig, og han bliver yderligere to gange i året 1568 omtalt som brevbærer mellem Wittenberg og Ribe og omvendt.

Johannes Stage blev ikke magister i Wittenberg eller noget andet sted, men han blev dog – som det synes – uddannet til præst i København.

Han døde ifølge almanakkerne i slutningen af 1572.

Magister Peder Sørensen, som vi traf på vej til Italien sent på året 1565, træffer vi atter i slutningen af april 1569 i Wittenberg, han var på vej til Köln, men fik dog tid til at doktorere på Peder Hegelund ved den 2.5. at årelade ham – to dage efter var de sammen med andre danske en lille tur i Leipzig.

Også ripenseren Frands Skomager nævnes i almanakkerne for disse år; han bragte breve fra Wittenberg til Ribe og fra Ribe til Wittenberg, de mange velkomne

breve, der satte studenterne fra Ribe i forbindelse med slægtninge og venner i hjemlandet og hjembyen; man var ivrig efter at høre nyt fra Ribe som fra fædrelandet i al almindelighed. Der kunne næppe være nogen, der forlod Wittenberg med kurs mod Danmark, uden at han skulle medbringe breve fra danske studenter her til slægtninge og venner derhjemme.

Almanakkerne giver et tydeligt indtryk af den omfattende korrespondance, som Peder Hegelund førte ikke alene med sine slægtninge, men også med fremtrædende personer i Ribe og i København.¹²⁸⁾

Og naturligvis var der en levende forbindelse mellem de unge, der opholdt sig i Wittenberg; her drejede det sig ikke blot om den selvfølgelige forbindelse landsmænd imellem, men sympatierne gik også på tværs af landegrænserne – der var jo ved universitetet en art »latinsk« fællesskab.

Og vi ser således, at Peder Hegelund ikke blot dyrkede samkvem med landsmænd, og det hvad enten de var borgerlige eller adelige, men også med tyskere og andre, som han havde fælles interesser og sympatier med.

Han omtaler bl. a., at ungarernes nationalfest den 25.5.1567 fandt sted i Sebastian Dietrich v. Windsheims hus, og vi må vel formode, at Peder Hegelund og hans elev har deltaget heri; i slutningen af maj det følgende år noterer han atter, at medlemmer af denne omfattende gruppe udlændinge holdt fest.

Der blev altså nok tid til selskabeligt samvær med flere forskellige mennesker for den flittige Peder Hegelund, og heldigvis var det selv i den lidt urolige by en absolut undtagelse, at et sådant selskabeligt samvær blev forstyrret på en så brutal måde, som Peder Hegelund fortæller det i sin almanak under den 28.12.1568: »Gud beskærmede mig nådigt i hr. Jacob Willum-

sens¹²⁹) hus mellem fem banditters sværd, fem banditter, som tragtede efter mit og andre danskeres hoved, og det ikke af anden grund, end de var drevet af ond skamløshed, og mellem talrige slag blev der tilføjet mig et sår under venstre skulder, og Johannes Lauridsen fik et på selve issen«.

Ved denne julefest kunne Ribe med andre ord være blevet berøvet en nidkær biskop og dansk historie en række værdifulde almanakoptegnelser.

Man var levende optaget af alt, hvad der rørte sig i tiden, man interesserede sig for de politiske og religiøse forhold i Tyskland, i Frankrig, i Spanien, i Østrig og andetsteds, hvor der var konflikter løbende, og naturligvis var man ikke mindst interesseret i krigens gang i Norden.

Man sugede indtrykkene til sig i det fremmede, og intet af det mærkelige, man så og oplevede, var for ringe til at blive indført i Peder Hegelunds almanakker, der i høj grad er udtryk for, hvorledes en vågen og levende ripenser modtog indtrykkene af livets mangfoldighed i broget forvirring; han var til stede med opladt sind, da professor Georg Maior søndag den 31.10.1568 i stedet for at prædike opfordrede menigheden til at give udtryk for den taknemmelighed, man følte ved »den genindførelse af evangeliets lys«, der var foretaget af Martin Luther, og han mindede om, »at det denne dag var 51 år siden, at den første renselse af den sande lære var begyndt«.

Men vi har, når vi kender Peder Hegelunds store kærlighed til Philip Melanchton, grund til at formode, at han har været lige så bevæget ved mindefesten for den store humanist 7.6. samme år, og året i forvejen under den 17.4. noterer han udtrykkeligt, at den dag var Melanchtons dødsdag.

Senere i livet gav Peder Hegelund markante udtryk

for sin begejstring for den mand, der mere end nogen anden prægede universitetslivet i Wittenberg, ved at skrive, at han var uforlignelig og større end enhver ros, Melanchtons skrifter var det pure guld.¹³⁰⁾

Men i øvrigt kan han ikke blive træt af at notere, hvad der sker ved universitetet; kun med få undtagelser noterer han ud for den 1.5. og den 18.10. de to årlige rektorvalg i Wittenberg; foran alteret i slotskirken afløste ved en højtidelighed den ny rektor den gamle; den afgående rektor afsluttede sit rektorat med en tale og overdrog sin efterfølger de akademiske værdighedstegn: sølvseptret, statutbogen, det akademiske segl, akademiets nøgler og slutteligt purpurkappen.¹³¹⁾ Også professorernes og magistrenes personlige forhold har han et vågent øje for.

Fyrstebryllupper og fyrstedødsfald og andet, der vedrørte kronede hoveder og andre fornemme, fandt vej til almanakkerne, side om side med så interessante oplysninger som denne fra 1568: »Vi så et menneskeuhyre, på hvem der fra højre øre og kæben var vokset en stor kødklump ud, der hang ned lige til navlen, og på ryggen var der ligesom tredobbelte munkelæderposer«.

Eller som denne fra det foregående års almanak: »Den samme dag så vi på markedet en udtørret krokodille på 18 alens længde«.

Eller som denne: »Vi så en uroksetyr eller bøffel, som var blot tre måneder, og den var fanget som tyrekalv i Litauen; for resten lignede den en tyr – undtagen at den fra doglæppen havde et langt skæg, og den var meget bred på hals og bov, af mørkegrå farve, med meget korte hår undtagen på halsen«.

Egentlig en meget levende og præcis beskrivelse.

Og således er der et væld af oplysninger, blandt hvilke vi erfarer om solformørkelse og andre himmel-

tegn, Elbens oversvømmelse og om, at han har fået en ny vams og nye støvler.

Da Peder Hegelund havde tilbragt godt to år i Wittenberg, gik han til eksamen og havde til eksaminator bl. a. sin elskede lærer og vært Sebastian Dietrich v. Windsheim, og ved den højtidelige magisterpromotion den 24.8.1568 havde en ripenser atter placeret sig fint, magister Peder Jensen Hegelund var nr. 3.

Han fortsatte imidlertid sin præceptorvirksomhed med Hans Hemmingsen som elev og samtidig hermed sine studier på egen hånd, indtil Hans Hemmingsen sammen med fire andre danskere den 10.3.1569 erhvervede magistergraden, blandt dem den tidligere omtalte Poul Thomsen; Peder Hegelunds elev opnåede at blive nr. 15 af 45.

Den 10.5. kunne de to magistre, Peder Hegelund og Hans Hemmingsen, atter stævne nordpå, Gud ske ære, føjer Peder Hegelund fromt til i sin kalender.

Atter gik vejen over Zerbst til Magdeburg og videre til Lüneburg. Derfra gik rejsen videre over Mölln til Lübeck,¹³²⁾ hvor de opholdt sig en uges tid for så den 2.6. at indskibe sig i Travemünde, den 4.6. ankom de om aftenen til København på Niels Hemmingsens 61 års fødselsdag og sønnens 19.

Den 7.6. aflagde Peder Hegelund på en for alle parter tilfredsstillende måde regnskab over for Niels Hemmingsen, den 21. samme måned tog han fra København og ankom den 30. til Ribe, hvor han, som han skriver, fandt sine forældre ved godt helbred – Gud være lovet!

Hans bøger fra studieårene i det fremmede ankom via Hamburg få dage efter hans ankomst. Den 15.11. 1569 overtog han 27 år gammel som rektor ledelsen af Ribe Kathedralskole; han gik ind i sin manddomsgerning.

Endnu medens Peder Hegelund studerede i Witten-

berg, var den åndelige atmosfære ved universitetet i høj grad præget af den frigørende kraft, der var udgået fra Luther og vel især fra Philip Melancton, men allerede i Melanctons sidste leveår var de stridigheder mellem teologerne begyndt, som han med stor sorg betegnede som *rabies theologorum* – teologernes galskaber – fordi de vidnede om, at troens friskhed blev afløst af lærens snæverhed, og efter hans død i 1560 tog de dogmatiske stridigheder ved universitetet til, og det blev i tidsrummet 1570–90 skuepladsen for dogmatiske stridigheder mellem vekslende magtgrupper af henholdsvis kalvinistisk og lutheransk observans, indtil universitetet 1591 blev den lutherske ortodoksis højborg.¹³³⁾

Men ligefuldt øvede det stor tiltrækning på studenter vidt omkring fra, ikke mindst fra Danmark, vi kan efter Peder Hegelunds immatrikulation her indtil 1600 tælle ca. 30 studenter fra Ribe, der søgte viden og dannelse ved den berømte lærdomsskole.¹³⁴⁾

Blandt dem kan vi nævne professoren, diplomaten og historiografen Niels Krag¹³⁵⁾ (1550–1602), hans broder professor Anders Krag¹³⁶⁾ (1553–1600), den allerede omtalte Hans Lauridsen Amerinus, lægen, professor i medicin Anders Kristensen¹³⁷⁾ (1551–1606), muligvis professor i hebræisk Iver Pedersen Stub¹³⁸⁾ (død 1611), magister Niels Willumsen,¹³⁹⁾ rektor i Ribe 1580–85, død ca. 1637 som sognepræst i Bredsten, Tørrild herred, den tidligere omtalte Hans Poulsen Resen, der blev Sjællands biskop, Ribe-bispen Iver Iversen Hemmet¹⁴⁰⁾ (1564–1629), ærkedegn i Ribe Gøde Lauridsen¹⁴¹⁾ (1568–1627) og Ålborg-bispen Kristen Hansen Ribber¹⁴²⁾ (1567–1642).

Alle »hyrtige hoveder og smukke lærde mænd«.

Henvisninger og noter.

1) Th. Hauch-Fausbøll: Personalhist. saml. I, 1906, s. 252f. 2) Kirkehistoriske samlinger 5. rk. V, s. 138f. (C. E. A. Schøller).

- 3) Pers.hist. tidsskr. 10. rk. III, s. 213f. (Henny Glarbo). 4) Pers.-hist. tidsskr. 7. rk. II, s. 512f. (T. A. Becker). 5) Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809, herausg. v. Georg Erler, Leipzig 1909. 6) Kh. saml. 5. rk. I, s. 281f. (H. F. Rørdam). 7) Die Matrikel der Universität Rostock, herausg. v. Adolf Hofmeister, 1889–1922. 8) Kh. saml. 5. rk. V, s. 246f. (N. M. Plum). 9) Kh. saml. 2. rk. I, s. 455f. (H. F. Rørdam); Album Academiae Vitebergensis, Halis 1894. 10) Pers.hist. tidsskr. 9. rk. V, s. 53f. (Henny Glarbo). 11) Pers.hist. tidsskr. 6. rk. IV, s. 201f. (K. Carøe); smst. 9. rk. I, s. 32f. (Henny Glarbo). 12) Pers.hist. tidsskr. 10. rk. II, s. 148 (Henny Glarbo). 13) Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928, s. 29. 14) L. Holberg: Danmarks Riges Historie II, 1733, s. 651. 15) Kh. saml. 2. rk. II, s. 518. (T. A. Becker). 16) Richard Graf du Moulin-Eckart: Geschichte der deutschen Universitäten, Stuttgart, 1929, s. 85 o. a. 17) Kh. saml. 2. rk. II, s. 512f. (T. A. Becker). 18) Richard Graf du Moulin-Eckart anf. skr. s. 86f. 19) Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig I, s. LXXXVII. 20) Kh. saml. 2. rk. II, s. 518 (T. A. Becker); Die jüngere Matrikel I, s. 169; Kinch: Ribe bys historei II, s. 151. 21) Danmarks Adels Arbog XXXIII, 1916, s. 468; Die jüngere Matrikel I, s. 413; Kh. saml. 2. rk. II, s. 518. 22) Die jüngere Matrikel I, s. 7; Kh. saml. 2. rk. II, s. 518. 23) Die jüngere Matrikel I, s. 316, 700; Kinch anf. skr. II, s. 638; Wiberg: Præstehistorie III, s. 575. 24) Wiberg anf. st.; Saml. til jysk hist. 3. rk. IV, s. 40f. (J. B. Hoyer). 25) W. Bruchmüller: Der Leipziger Student, Leipzig 1909, s. 38f.; Religion in Geschichte und Gegenwart (3. Aufl.) IV, sp. 306f. 26) E. Friedberg: Die Universität Leipzig in Vergangenheit und Gegenwart, Leipzig 1898, s. 28f. 27) Bruchmüller anf. skr. s. 38f.; Encyclopedia Britannica XIII (1946), s. 894. 28) Paul Zinck: Studentisches Leben in Leipzig zur Zeit des Kurfürsten August, i Zeitschrift für Kulturgeschichte VI, Weimar 1899, s. 196f. 29) Kh. saml. 2. rk. IV, s. 99 (H. F. Rørdam). 30) H. F. Rørdam: Kjøbenhavns universitets historie I (1868–69), s. 340f. 31) Nordisk Kultur XXX (Mål og vægt, Sv. Aakjær), s. 270, 268. 32) Paul Zinck anf. skr. s. 213f. 33) Paul Zinck anf. skr. s. 211; Briefe eines Leipziger Studenten aus den Jahren 1572–74, herausg. v. Dr. W. Loose, Direktor. Beigabe zum Jahresbericht der Realschule zu Meissen. Program Nr. 480. 34) Paul Zinck anf. skr. s. 313. 35) Paul Zinck anf. skr. s. 211; Bruchmüller anf. skr. s. 38f. 36) Richard Graf du Moulin-Eckart, anf. skr. s. 87f. 37) Paul Zinck anf. skr. s. 196f. 38) Paul Zinck anf. skr., s. 198; Gustav Wustmann: Geschichte der Stadt Leipzig. Leipzig 1905, s. 116f. 39) Friedrich Zancke: Die Statutenbücher der Universität Leipzig. Leipzig 1861, s. 540. 40) Paul Zinck anf. skr., s. 200. 41) Paul Zinck anf. skr., s. 202. 42) Paul Zinck anf. skr., s. 201. 43) Paul Zinck anf. skr., s. 202. 44) C. F. Wegener: Om Anders Sørensen Vedel, 1851, s. 24 f; Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, 1947, s. 306. 45) Die jüngere Matrikel I, s. 43, 433; Wegener anf. skr., s. 28; Danske Mag. II, s. 174 (Joh. Stephanius). 46) Danske Mag. anf. st. 47) Ernst Kroker Aufsätze zur Leipziger Stadtgeschichte. Leipzig 1920, s. 113f.; Die Religion in Gesch. u. Gegenw. I, sp. 1602; Friedrich Stählin: Humanismus und Reformation im bürgerlichen Raum. Eine Untersuchung der biogra-

Studenter fra Ribe i Leipzig og Wittenberg i det 16. århundrede

fischen Schriften des Joachim Camerarius. Leipzig 1936, s. 1f.; Wegener anf. skr., s. 28-48. Victorin Strigel (1524-69), universitetslærer i Leipzig, var sommersemestret 1564 rektor ved universitetet og i vintersemestret 1564/65 dekan. (Otto Kirn: Die Leipziger theologische Fakultät in fünf Jahrhunderten, Leipzig 1909, s. 57; Die jüngere Matrikel I, s. LXXXVII, CIII; Die Religion in Gesch. u. Gegenw. VI, sp. 418. 49) Franz Kram von Sagan, prof. i jura, var i vintersemesteren 1564/65 rektor ved universitetet (Die jüngere Matrikel I, s. LXXXVII). 50) Mag. Anton Glining von Karnov b. Berlin (Die jüngere Matrikel I, s. LXXXVII). 51) Die jüngere Matrikel I, s. CIII, LXXV; E. Friedberg anf. skr., s. 30. 52) Religion in Gesch. u. Gegenw. I, sp. 225; Kirn anf. skr., s. 55f. 53) Georg Hala (1495-1565), luthersk teolog og mag. i filosofi. (Jöcher: Allgemeines Gelehrten Lexicon, Leipzig 1750, III, sp. 1326. 54) Marius Nizolius (1498-1576), ital. humanist. På Det kgl. Bibliotek findes udgaven fra 1536 og 1572 af Marius Nizolius: Observationes in M. T. Ciceronem. Nizolius' arbejde fandtes på Ribe katedralskole, hvor Peder Hegelund havde været elev. (Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 272, 482a; Jöcher III, sp. 962). 54a) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 314. 55) F. Zancke anf. skr., s. 55. 56) Leonhard Wolf o. Lycius von Hipolstein, død 1570, var prof. i fysik (naturkundskab) ved universitetet i Leipzig. (Jöcher II, sp. 2618; Die jüngere Matrikel I, s. LXXXVI). 57) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 485a. 58) F. Zancke anf. skr., s. 534; Die jüngere Matrikel I, s. LXXVI. 59) F. Zancke anf. skr., s. 524. 60) Peter Helborn, død 4.12.1573, prof. i Leipzig, siden 1563 til sin død knyttet til det teologiske fakultet i Leipzig. (Kirn anf. skr., s. 52). 61) Kirn anf. skr., s. 51f. 62) Wegener anf. skr., s. 32. 63) Mag. Nicolai Schrening, prof. i hebraisk ved universitetet i Leipzig, Heg. kal. 29.6.1565. 64) Kinch anf. skr. II, s. 150. 65) Georg Witkowski: Geschichte des literarischen Lebens in Leipzig, Leipzig u. Berlin 1909, s. 60f.; Karl Grosse: Geschichte der Stadt Leipzig II, 1842, s. 307. 66) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 313. 67) Dend gamle og navn-kundig købsted Ribe korteligen beskrevet af Mads Pedersen Rostoch, ved Mogens Bencard. Småskrifter nr. 5, udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt, 1967, s. 55. 68) W. Bruchmüller anf. skr., s. 38f.; Paul Zinck anf. skr., s. 288f. 69) H. F. Rørdam: Kjbh.s universitets hist. II, s. 592f. 70) Hansische Geschichtsblätter VIII, Jahrgang 1896, s. 78 (F. Bruns). 71) Wegener anf. skr., s. 33 anm. 2. 72) Hansische Geschichtsblätter smst., s. 78. 73) Wegener anf. skr., s. 34f.; Album II, s. 95. 74) Dansk biogr. leks. XXIII, s. 306f.; H. F. Rørdam anf. skr. II, s. 572f. 75) Hugo Matthiessen: Hærvejen, 3. udg., 1944, s. 13, 112. 76) Wiberg I, s. 741, IV, suppl. 75; O. F. Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten II, s. 146; Kinch anf. skr. II, s. 132. 77) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 306; Kinch anf. skr. II, s. 203. 78) også kaldet alma cathedra Lutheri (Kirke-leks. f. Norden IV, s. 891. 79) Album II, s. 102; H. F. Rørdam anf. skr. II, s. 592f.; Pers.hist. tidsskr. 14. rk. III, s. 139 (H. Friis). 80) Dansk biogr. leks. I, s. 275f. 81) Die jüngere Matrikel I, s. 466; Kinch anf. skr. II, s. 149, 179; Kh. saml. 2. rk. II, s. 518 (T. A. Becker). 82) Die jüngere Matrikel I, s. 251; Kinch anf. skr. II, s. 115; Kh.

saml. 2. rk. II, s. 519 (T. A. Becker). 83) Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, s. 101f. 84) Julius Köstlin: Die Baccalaurei und Magistri der Wittenberger philosophischen Fakultät 1503–60, II, Halle 1877–90, s. 15, 23; Kinch anf. skr. II, s. 180f. 85) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles historie I, s. 303. 86) Kh. saml. 2. rk. I, s. 476 (H. F. Rørdam); Kinch anf. skr. II, s. 149. 87) Kinch anf. skr. II, s. 163f.; Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 299f. 88) Kh. saml. 3. rk. IV, s. 33 (H. F. Rørdam). 89) Mads Pedersen Rostoch anf. skr., s. 55. 90) Oskar Thulin: Die Lutherstadt Wittenberg und Torgau, Berlin 1932. 91) Kinch anf. skr., s. 608f. 92) Religion in Gesch. u. Gegenw. VI, sp. 1792f.; Kh. saml. 2. rk. I, s. 458 (H. F. Rørdam); Richard Erfurth: Geschichte der Stadt Wittenberg. Wittenberg 1910, I, s. 21. 93) Kh. saml. 2. rk. I, s. 459. 94) Dansk biogr. leks. XVII, s. 583f.; Kh. saml. 2. rk. I, s. 464 (H. F. Rørdam). 95) Kinch anf. skr. II, s. 34f. 96) Dansk biogr. leks. VII, s. 217f. 97) Kh. saml. 2. rk. II, s. 233f. (C. S. Wendt). 98) Kinch anf. skr., II, s. 115f. 99) J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde, 1896, s. 41. 100) Richard Graf du Moulin-Eckart anf. skr., s. 161; Karl v. Raumer: Die deutschen Universitäten. Gütersloh 1874, s. 31f. 100a) Friedensburg anf. skr., s. 337. 101) Danm. Adels Arbog XXXIV, s. 482f.; Kh. saml. 2. rk. IV, s. 86 (H. F. Rørdam). 102) Album II, s. 125; Kanc. brevb. (1584–88), s. 501. 103) O. Thulin anf. skr.; W. Becker: Lutherstadt Wittenberg, die Wiege der Reformation. Deutsche-Verlag 1927; Richard Erfurth anf. skr. 104) Friedensburg anf. skr., s. 280, 304; Jöcher IV, sp. 1101. 105) H. F. Rørdam anf. skr. I, s. 62, 341, 702–704. 106) Kh. saml. 2. rk. IV, s. 96 (H. F. Rørdam). 107) Richard Erfurth anf. skr., s. 19. 108) Friedensburg anf. skr., s. 232; Allg. deutsche Biogr. XXVIII, s. 77f. 109) W. Rein: Encyclopædisches Handbuch der Pädagogik (2. Aufl., 1906) V, s. 833. 110) Allg. deutsche Biogr. XXV, s. 252; Friedensburg anf. skr., s. 274f. 111) Friedensburg anf. skr., s. 285; Allg. deutsche Biogr. VI, s. 711f. 112) Allg. deutsche Biogr. IV, s. 622f.; Friedensburg anf. skr., s. 262f.; Religion in Gesch. u. Gegenw. I, sp. 887. 113) Religion in Gesch. u. Gegenw. V, sp. 264; Allg. deutsche Biogr. XXV, s. 575f. 114) Allg. deutsche Biogr. XLIII, s. 462; Jöcher IV, sp. 1657. 115) Religion in Gesch. u. Gegenw. IV, sp. 617; Friedensburg anf. skr., s. 197f. 116) Friedensburg anf. skr., s. 299f.; Allg. deutsche Biogr. IV, s. 288f.; Religion in Gesch. u. Gegenw. I, sp. 1880. 117) Album II, s. 98. 118) Wegener anf. skr., s. 43; Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 252f. 122) Wegener anf. skr., s. 43f. 123) Album II, s. 179. 124) Album II, s. 81. 125) Dansk biogr. leks. XXV, s. 299f. 126) Kinch anf. skr. II, s. 149; Wiberg I, s. 206, IV, suppl. s. 20. 127) Album II, s. 126. 128) Se f. eks. Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 310. 129) Hr. Jacob Villumsen, f. i Næstved, blev 1558 immat. i Wittenberg og opholdt sig dér 1567–68, var da – iflg. Ehrencron-Müller: Forfatterleks. IX, s. 95 – mag. og præst. Peder Hegelund omtaler ham intet steds som mag.; han meddelede under den 28.11.1566, at Jacob Villumsen sammen med sin familie er kommet til Wittenberg fra Kbh.; han må øjensynligt have indlogeret sig sammen med sin familie i et hus i byen. 130) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 311. 131) Richard Erfurth

Studenter fra Ribe i Leipzig og Wittenberg i det 16. århundrede

anf. skr., s. 18. 132) Hansische Geschichtsblätter VIII, s. 55f. (F. Bruns). 133) Richard Graf du Moulin-Eckart anf. skr., s. 162f.; W. Rein anf. skr. V, s. 824. 134) Pers.hist. tidsskr. 14. rk. III, s. 137f. (H. Friis). 135) Dansk biogr. leks. XIII, s. 224f. 136) Smst. s. 216f. 137) Smst. V, s. 7f. 138) Smst. XXIII, s. 73f. 139) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 341f.; Wiberg I, s. 206. 140) Bjørn Kornerup: Ribe katedralskoles hist. I, s. 379f. 141) Kinch anf. skr. II, s. 249. 142) Kinch anf. skr. II, s. 217; H. F. Rørdam anf. skr. III, s. 600f.; Dansk biogr. leks. XIX, s. 478f.